

ΒΡΑΧΕΙΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ SHORT COMMUNICATION

ΑΡΧΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ 2022, 39(5):707–709
ARCHIVES OF HELLENIC MEDICINE 2022, 39(5):707–709

Ψυχικό και νοητικό Υπεράσπιση της επιστημονικής ορολογίας

N. Μπιλανάκης

Ψυχιατρική Κλινική, Γενικό Νοσοκομείο Άρτας, Άρτα

Psychic and mental: In defence of scientific terminology

Abstract at the end of the article

Λέξεις ευρετηρίου: Νοητικό, Ορολογία, Ψυχιατρική, Ψυχικό, Ψυχογλωσσολογία

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κάθε γλώσσα αποτελείται από λέξεις-σύμβολα που παριστάνουν έννοιες. Με αυτόν τον τρόπο, κάθε γλώσσα αποτελεί ταυτόχρονα και φυσικό γεγονός (αφού παράγεται με τα φωνητικά όργανα κάποιου και προσλαμβάνεται με τα ακουστικά όργανα κάποιου άλλου) και άυλη δομή (αφού αντικαθιστά τα αντικείμενα, τα γεγονότα ή τις σκέψεις με την επίκλησή τους).¹ Η γλώσσα με τις λέξεις της δεν μεταδίδει απλά γνώση. Ούτε κάνει προσιτή απλά την εσωτερική εμπειρία ενός υποκειμένου σε άλλο υποκείμενο. Η γλώσσα συνιστά πριν από όλα κοινωνική πράξη, συμβολισμό από τον οποίο προκύπτει μια νέα κοινωνικότητα. Γιατί η γλώσσα «δεν είναι φορείο των πραγμάτων, είναι η κοίτη των πραγμάτων, του κόσμου όλου».²

2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η λέξη «ψυχή» –που ετυμολογικά σχετίζεται με την αναπνοή, ως σημείο ζωής– χρησιμοποιήθηκε³ πρώτα από τους Έλληνες για να εννοήσουν «το διακριτικό γνώρισμα των ζώντων πλασμάτων». Στο διάβα των εποχών επιχειρήθηκε

να απαντηθούν ερωτήματα, όπως αν η ψυχή είναι ορατή ή άορατη, υλική ή άυλη, θνητή ή αθάνατη, λογική ή πάθος, αν απαντάται σε όλους τους οργανισμούς ή αποκλειστικά στον άνθρωπο, αν εντοπίζεται στην καρδιά, στα σπλάγχνα ή στον εγκέφαλο. Ακολούθησαν οι ελληνιστικοί χρόνοι και αργότερα η ρωμαϊκή περίοδος, κατά την οποία οι Λατίνοι ονόμασαν και αυτοί *animus* (από το *άημι*=πνέω, φυσώ) την ουσία εκείνη (την ψυχή) που δίνει πνοή σε κάθε έμβιο ον, επιδεικνύοντας για άλλη μια φορά τη συνάφειά τους με την ελληνική σκέψη. Από το *animus* οδηγηθήκαμε⁴ στο *mens*, με τους Λατίνους να χρησιμοποιούν τις δύο αυτές λέξεις εναλλακτικά ή συμπληρωματικά για να αποδώσουν νοήματα (θυμός-πάθος ή βούλευμα-λόγος, λογικόν ή άλογον, νους κ.ά.) ανάλογα με εκείνα τα οποία είχαν ήδη προσδώσει οι Έλληνες. Στο τέλος της ρωμαϊκής περιόδου, οι πατέρες της χριστιανικής θρησκείας υιοθέτησαν τον δυϊσμό σώμα-ψυχή, που αργότερα με τον Καρτέσιο τέθηκε στην κλασική του βάση, ένα ζήτημα το οποίο μέχρι σήμερα συνεχίζει να αποτελεί συχνό θέμα συζητήσεων μεταξύ της Φιλοσοφίας, της Ψυχολογίας και των Νευροεπιστημών.

Οι λαοί της δυτικής ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, που μιλούσαν τη λατινική, έφθασαν σταδιακά μετά τον 15ο–16ο αιώνα, στο πλαίσιο της Αναγέννησης, με την Επιστημονική Επανάσταση και τον Διαφωτισμό, να διαφοροποιήσουν οριστικά τη λέξη *mens* από το *animus* και να προσδώσουν σε αυτή τη λέξη (*mens*), από κάποια στιγμή και έπειτα, αποκλειστικά, την έννοια του νου και της νόησης. Από το *mens*, *mentis* πλάστηκε αργότερα το “*mental*” για να εννοήσει «το νοητικό», αυτό που στην ελληνική γλώσσα συνέχισαν να ονομάζουν «ψυχικό». Αυτό έγινε τόσο στη συντριπτική πλειοψηφία των ευρωπαϊκών λαών, ρομανικής (Ιταλοί, Γάλλοι, Ισπανοί), γερμανικής και σλαβικής προέλευσης, αλλά ακόμη και σε λαούς που μιλούσαν γλώσσα η οποία δεν συνδεόταν στενά με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές (Αλβανοί, Ούγγροι, Φινλανδοί). Στη γαλλική γλώσσα το ονομάζουν *mentale*, στην ιταλική *mentale*, στην ισπανική *mental*, στην πορτογαλική *mental*, στη ρουμανική *mentala*, στην ολλανδική *mentale*, στη σουηδική *mental*, στη

δανέζικη *mentalt*, στη σερβική *mentalno*, στην ουγγρική *mentalis*, στη μαλτέζικη *mentali*, στην αλβανική *mendor* κ.ά. Εξαιρέση στην Ευρώπη αποτελούν, μαζί με την ελληνική γλώσσα, η γερμανική, όπου καλείται *psychische*, η πολωνική *psychiche* και η ουκρανική *psykhiadne*. Λίγο αργότερα και οι Βρετανοί είπαν *mental illness* (=νοητική ασθένεια) – όχι *psychic illness*. Οι ίδιοι επέλεξαν τον όρο “*mental*” για να τον αντιπαράξουν (εννοώντας το «ψυχικό») στην *physical* (σωματική) διάσταση του δυϊστικού μοντέλου. Οι Βρετανοί, που συνέχισαν να χρησιμοποιούν τον όρο *psychic*, κατέληξαν με αυτόν να εννοούν⁵ κυρίως κάτι έξω από την ανθρώπινη ή τη φυσική τάξη πραγμάτων, δηλαδή κάτι πνευματιστικό, και δευτερευόντως μόνο κάτι που παραπέμπει στην ανθρώπινη ψυχή, την οποία συνέχισαν να ονομάζουν *mind* ή *soul* (και όχι *psychi*). Πολύ αργότερα, τα διεθνή ταξινομικά νοσολογικά συστήματα υιοθέτησαν τον όρο “*mental*” και όχι τον όρο “*psychic*” (ψυχικό), ονομάζοντας τις σχετικές με την Ψυχιατρική νόσους στο μεν ICD-10 “*mental and behavioral disorders*”, στο δε DSM-V “*mental disorders*”.

3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Παρατηρούμε λοιπόν ότι, αρχικά, οι λατινογενείς γλώσσες βασίστηκαν στις λέξεις και στις έννοιες που είχαν ήδη πλαστεί και εξελιχθεί από την ελληνική γλώσσα. Στην πορεία των αιώνων, χρησιμοποίησαν αρχικά και έως ένα χρονικό σημείο, εναλλακτικά, όλες τις λέξεις με τις εναλλακτικές έννοιές τους που είχαν και αυτές ήδη χρησιμοποιηθεί από τους Έλληνες. Ωστόσο, μετά τον 15ο–16ο αιώνα, υπό το βάρος των νέων γνώσεων που είχαν κατακτηθεί κατά την Αναγέννηση με την Επιστημονική Επανάσταση, οι Δυτικοί περνούν από το *animus* στο *mens*, και αργότερα στο “*mental*”, για να εννοήσουν αποκλειστικά το νοητικό. Στην ελληνική γλώσσα, αντίθετα, από την πτώση της Ανατολικής Αυτοκρατορίας –που η εθνική αυτοσυνειδησία του ελληνισμού πέρασε στην ευθύνη της εκκλησίας– έως σήμερα⁶ διατηρείται η λέξη «ψυχή», χρωματισμένη πλέον θρησκευτικά, εννοώντας έκτοτε σταθερά «την αθάνατη, αόρατη, συνδεδεμένη με τον Θεό, ουσία που δίνει ζωή στο σώμα».

Οι Έλληνες, σήμερα, αντίθετα με ό,τι συνέβη στις λατινογενείς γλώσσες, συνεχίζουμε να χρησιμοποιούμε τη λέξη «ψυχή» και το επίθετο «ψυχικός-, ή-, ό». Αλλά δεν συμφωνούμε πλέον όλοι στην έννοια που δίνουμε στις συγκεκριμένες λέξεις. Αναντίρρητα, οι περισσότεροι Έλληνες εμμένουν στη θεοκρατική αυτή αντίληψη παρά τα ευρέως δημοσιοποιημένα πορίσματα των Νευροεπιστημών, σύμφωνα με τα οποία αφ’ ενός τέτοια ψυχή δεν υπάρχει και αφ’ ετέρου οι νοητικές λειτουργίες (π.χ. η συνείδηση,

η σκέψη, η μνήμη, τα συναισθήματα, η αντίληψη κ.λπ.) προκαλούνται από φυσικές διεργασίες που λαμβάνουν χώρα στον εγκέφαλο λόγω της εγκεφαλικής λειτουργίας.

Η ύπαρξη δύο διαφορετικών εννοιών οι οποίες αποδίδονται με την ίδια λέξη (την «ψυχή») τραυματίζει το νόημα που επιδιώκεται να εκφράσει η λέξη, δημιουργώντας προσκόμματα στην επικοινωνία μας, απομειώνοντας την αξία της κοινής μας γλώσσας, ενώ δημιουργεί επί πλέον σύγχυση σχετικά με το γνωστικό αντικείμενο της ιατρικής ειδικότητας της Ψυχιατρικής, αφού το συγχέει με το αντικείμενο της επιστήμης της Ψυχολογίας, της Θεολογίας και της Φιλοσοφίας. Τελικά, η γλώσσα αποβαίνει σε βάρος του ίδιου του ψυχιατρικού ασθενούς αφού, εννοώντας οι περισσότεροι την «ψυχή» ως κάτι άυλο που τους συνδέει με τον Θεό, εκλαμβάνουν με λαθεμένο τρόπο την κλινική κατάσταση του ασθενούς, δυσχεραίνοντας την πρόσβαση του στα βιολογικά μέσα αποθεραπείας, επιτρέποντας την οικοδόμηση ασύγχρονων κοινωνικών αναπαραστάσεων (π.χ. η τρέλα ως δαιμονοκατοχή ή ως έλλειμμα αγάπης) και στιγματίζοντας τελικά τον ασθενή.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

Στην εποχή μας, εποχή αμφισβήτησης της επιστήμης και του ορθού λόγου, εποχή εμφάνισης επικίνδυνων αντιεμβολιαστικών συμπεριφορών ακόμη και από ιατρούς, καθίσταται περισσότερο από επιτακτική η ανάγκη αποϊεροποίησης και καθαρμού των λέξεων από θεοκρατικές αντιλήψεις και απόδοσής τους αποκλειστικά στον ορθό λόγο. Όλοι οι Έλληνες –τουλάχιστον οι ιατροί– μέσα από διαδικασίες εκπαίδευσης και κοινωνικής διαβούλευσης οφείλουν να πειστούν από τα πορίσματα των Νευροεπιστημών και την εξέλιξη γενικά της επιστήμης και να προχωρήσουν στον θρησκευτικό αποχρωματισμό του λόγου τους, στην αυτονόμηση του κόσμου και του ανθρώπου από κάθε υπερβατική αυθεντία, αποδίδοντας επιτέλους –όπως οι Δυτικοί– τις νοητικές λειτουργίες και τον τόπο όπου αυτές παράγονται με τους όρους «νοητικός» και «νους», και όχι «ψυχικό» και «ψυχή». Αυτή τη λύση εξ άλλου υποστηρίζει και η Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ), που έχει ήδη ταχθεί υπέρ της απόδοσης του *mental* ως νοητικός και υπέρ της σωστής χρήσης της στο πεδίο της Ψυχιατρικής (Βαλεοντής Κ, Πρόεδρος ΕΛΕΤΟ, προσωπική επικοινωνία, 17.2.2021).

Επειδή οι λέξεις διαθέτουν μνήμη και καθορίζουν την επικοινωνία των ανθρώπων, η επιστημονική ιατρική κοινότητα οφείλει να υπερασπιστεί τον παραγόμενο από αυτή σημασιολογικό πλούτο των όρων της και να προφυλάξει τους ασθενείς της, σεβόμενη ταυτόχρονα τη διαφορετι-

κή ταχύτητα που επιδεικνύει η υπόλοιπη κοινωνία στην αφομοίωση των νέων γνώσεων που σταδιακά οφείλουν να περικλείονται μέσα στις λέξεις. Γιατί –όπως λέει και ο Αδαμάντιος Κοραΐς– «το αδιόριστον των λέξεων γεννά το ακατάστατον των ιδεών και τούτο πάλιν, το ακατάστατον των πράξεων».

ABSTRACT

Psychic and mental: In defence of scientific terminology

N. BILANAKIS

*Psychiatric Department, General Hospital of Arta,
Arta, Greece*

Archives of Hellenic Medicine 2022, 39(5):707–709

The Latin languages, based on words and concepts that had already been coined and used in the Greek language to render the term “psyche”, after the 15th–16th century, under the influence of the scientific revolution and the Enlightenment, adopted the word “mental” to mean exclusively a process of the mind. In Greek, the word “psyche”, despite its original variety of meanings, has continued, from the fall of the Eastern Roman Empire until to the present day, to be a prisoner of theocratic concepts. The rendering of the word “psyche” in such a context is to the detriment of the psychiatric patient, but also psychiatry itself, since the general meaning of “psyche” may underestimate the clinical condition of the patient and impede access to biological

means of recovery. To deal with this condition, it is suggested that physicians must be aware of this history, and should defend the semantic richness of the medical terms produced by science but will also protect their patients, respecting the various different abilities that society shows in the assimilation of new knowledge within these terms.

.....
Key words: Mental, Psyche, Psychiatry, Psycholinguistics, Terminology

Βιβλιογραφία

1. ΒΑΛΕΟΝΤΗΣ Κ. Οι πρωταγωνιστές της γνώσης. *Ιατρική* 2011, 100:194–205
2. ΜΑΡΚΙΔΗΣ Μ. Το παιχνίδι των γραμμάτων. Στο: Τζαβάρας Θ (Επιμ.) *Κείμενα Νευροψυχολογίας*. Εκδόσεις Σύγχρονα Θέματα, Θεσσαλονίκη, 1987:269–279
3. ΠΑΝΑΓΗΣ ΓΘ, ΔΑΦΕΡΜΟΣ Μ. Ψυχή, νους και εγκέφαλος: Μια ιστορική διαδρομή στη μελέτη των μεταξύ τους σχέσεων. *Ελληνικό Περιοδικό Ψυχολογίας* 2008, 5:324–366
4. ΜΕΗL D. The intricate translation of the Epicurean doctrine of ψυχή in book 3 of Lucretius. *Philologus* 1999, 143:272–287
5. Cambridge Dictionary of English. Cambridge University Press, Cambridge, 2021
6. ΑΥΓΟΥΣΤΙΔΗΣ Α. Εξομολόγηση ή ψυχοθεραπεία; Ειδική Συνοδική Επιτροπή επί Ειδικών Ποιμαντικών Θεμάτων και Καταστάσεων της Εκκλησίας της Ελλάδας. Διαθέσιμο στο: www.ecclesia.gr (πρόσβαση 4.5.2021)

Corresponding author:

N. Bilanakis, 82 Stratonos & Anemomylon street, 471 00 Arta, Greece
e-mail: niko.bila@yahoo.com